

сучасної освіти, науки та культури», 2022. С.92–96. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/730602/>

4. Малієнко Ю. Б. Наскрізні вміння – концепт державного стандарту базової середньої освіти і ресурс підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип. 30. С.66–73. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/736194/>

5. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство: підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с. URL : <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html>

**ІНТЕГРАТИВНИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ЧИННИК
ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 2022
ЯК РЕСУРС ЗМІСТУ ІСТОРИЧНОЇ ТА
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ
НУШ І ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Юлія Малієнко,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

Програма з історії України 2022 – чинний освітній документ, який визначає концептуальні засади формування змісту шкільної історичної освіти, інструменти дослідження

минулого, його осмислення й переосмислення. Перспективність програми автори бачать у тому, що вона містить методологію відбору навчального матеріалу для створення модельних навчальних програм/підручників для 7–11 класів [1, с. 125].

Загалом програма з історії України 2022 реалізує комплекс завдань, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, зокрема відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою [2].

Мовно-літературний ресурс змісту історичної освіти – це сукупність освітніх практик, які поглиблюють традиції міжпредметної, міжгалузевої інтеграції, зумовлюють новітню багатофункціональну взаємодію української мови, літератури та історії України, забезпечують формування в учнів/учениць ключових компетентностей і наскрізних умінь. Мовно-літературний чинник є важливим компонентом усіх складників програми з історії України 2022, як от «Зміст навчально-пізнавальної діяльності», «Результат навчально-пізнавальної діяльності», «Міжпредметні зв'язки», «Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт», «Орієнтовні теми для написання есе», «Позакласне читання» [3]. У такий спосіб формується інтегративне підґрунтя наявного й перспективного підручникотворення НУШ і профільної середньої освіти.

У межах обумовленого формату тез можемо лише частково розкрити багатофункціональний зміст мовно-літературного чинника в контексті зазначеної програми. Насамперед наводимо приклади міжпредметних зв'язків української мови/літератури та історії. У літературному інтегративному контенті репрезентовані як класичні приклади взаємодії, так і нові міжпредметні зв'язки. Важливо, що кожна мовна/літературна тема, яка інтегрується в історичний контекст, має відповідний компетентнісний супровід.

Таблиця 1

Міжпредметні зв'язки у програмі з історії України 2022

Українська мова	
Мовний чинник	Історичний чинник
Дієслово. Тема: Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	Учениця/учень складає допис, есе про значення родинних традицій у житті людини
Словосполучення й речення. Тема: Речення прості й складні (повторення), двоскладні й односкладні. Граматична помилка та її умовне позначення (практично)	Учениця/учень складає статті до Вікіпедії «Українські козаки: історія й сучасність» з використанням простих і складних, двоскладних і односкладних речень
Просте речення. Двоскладне речення. Тема: Головні і другорядні члени речення	Учениця/учень оформлює рубрики, готує стислі описи до проєкту «Українське козацьке бароко в пам'ятках історії та культури»
Складне речення, його ознаки. Тема: Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку	Учениця/учень пише есе «Які новітні засоби вияву творчості: на папері, полотні, у блогосфері мені найбільше імпонують?»
Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності. Тема: Текст, його основні ознаки	Учениця/учень створює текст-розповідь про людину, яку вважає взірцем інтелігентності з поясненням, які чесноти цієї особи є найціннішими для суспільства, план сприйнятого на слух науково-навчального тексту

Українська література	
Літературний чинник	Історичний чинник
Українські народні думи. «Маруся Богуславка», Українські історичні пісні. «Чи не той то Хміль», «Максим козак Залізняк» та ін.	Учениця/учень усвідомлює, що любов до Вітчизни – одна з найбільших людських чеснот..... Прагне до гармонії вчинків із загальнолюдськими цінностями
Українська література доби Ренесансу і доби Бароко, «Історія русів»	Учениця/учень розуміє значення «Історії русів» для української культури цього часу; розуміє роль спадщини нової української літератури для національного самоусвідомлення
Перлини західноукраїнської літератури. Богдан-Ігор Антонич «Зелена Євангелія», «Різдво», «Коляда»	Учениця/учень: має загальне уявлення про розвиток української літератури на заході України до 1939 р., називає її основних представників; розповідає про митця; дає загальну характеристику його творчості
Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Поети шістдесятники	Учениця/учень розуміє явище «шістдесятництва» і причини пробудження національної свідомості в суспільстві, шістдесятництво як явище соціальне й культурологічне, його зв'язок із дисидентським рухом

Звертаємо увагу, що програма з історії 2022 допускає зміну поняття «радянський» на «советський» у контекстах, що вказують на: 1) неприйнятні для України і нав'язані керівним

центром СРСР/СССР політичні, економічні, соціальні та культурні практики (напр., світогляд «советської людини», «советизація», «концепція “советського народу”»); 2) негативізацію, спотворення більшовиками (комуністами) понять «ради», «радитися», «народовладдя». Також запроваджено нові поняття та терміни, актуальні для розуміння сучасності, наприклад, «доктрина “русского міра”», «рашизм» тощо [3, с. 10-12].

Наводимо приклади освітніх практик учнів/учениць, які розширюють сфери їхньої діяльності.

Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт

- Підготувати уявний допис до газети «Зоря Галицька» з позиції сучасника революційних подій 1848 р., поборника прав людини.

- Механізми дії пропаганди протиборчих сторін з формування «образу ворога» (на основі аналізу періодики, зображальних джерел).

- Сергій Мазлах, Василь Шахрай «До хвилі (Що діється на Україні і з Україною?): чому памфлет українських націонал-комуністів був заборонений аж до розпаду СРСР?

Орієнтовні теми для навчальних проєктів:

- Відображення Української революції в текстах українських письменників (на вибір).

- Світ дитинства в українській літературі про Голокост.

Орієнтовні теми для написання есе:

- Стратегії опору Голодомору в повісті Ольги Мак «Каміння під косою».

- Мемуари як джерело вивчення історії Другої світової війни.

- Постать Катерини Білокур у романі Володимира Яворівського «Автопортрет з уяви».

Позакласне читання – новий контент програми з історії України 2022. Це перелік літературних творів, які розкривають/увиразнюють долю людини/людей на тлі основних

історичних подій, явищ, процесів. Твори розміщені у програмі відповідно до історичної тематики, проте обрані приклади ми звели до єдиного списку.

- Надія Суровцова «Спогади», «Листи».
- Василь Шкляр «Чорний ворон» («Залишенець»), «Маруся», «Троша».
- Докія Гуменна «Куркульська вілія», «Хрещатий Яр».
- Марина Гримич «Фріда», «Клавка».
- Наталка Доляк «Чорна дошка»; Світлана Талан «Розколоте небо»; Анатолій Дімаров «Перепишіть мене в українця».
- Таня Малярчук «Забуття».
- Марія Матіос «Нація. Одкровення», «Солодка Даруся»; Володимир Лис «Століття Якова», «Вифлеєм»; Леонід Первомайський «В Бабинім Яру»; Юрій Винничук «Танго смерті»; Катерина Бабкіна «Соня», «Рубін»; Тетяна Пахомова «Я, ти і наш мальований і немальований Бог»; Лариса Денисенко «Відлуння. Від загиблого діда до померлого»; Максим Дупешко «Історія варта цілого яблуневого саду».
- Сергій Жадан «Інтернат»; Тамара Горіха Зерня «Доця»; Олексій Чупа «Казки мого бомбосховища»; Валерій Ананьєв «Сліди на дорозі»; Станіслав Асеев «“Світлий шлях”: історія одного концтабору»; Борис Гуменюк «Заповіт».

Програма з історії України увиразнює глибокий інтелектуальний і духовний зв'язок української мови, літератури та історії у минулому й сьогоденні, є важливим ресурсом для МНП, підручникотворення НУШ і профільної середньої освіти.

Використана література

1. Малієнко Ю.Б., Гурська О. К. Оновлені програми з історії України 2022: наративи, концепти, перспективи підручникотворення. Проблеми сучасного підручника. Вип. 29. м. Київ, 2022. С. 126-136. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734216/>

2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
3. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ ІСТОРІЇ

Петро Мороз,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

Протягом тривалого часу історію розглядали як певну комбінацію визначних подій, явищ, ідеологій, політичних систем та діяльності видатних особистостей, а також взаємовідносин спільнот (соціальних, етнічних, релігійних тощо). Водночас життя пересічної людини та її повсякденні турботи не були предметом наукових досліджень та вивчення в закладах освіти. Такі поняття, як «соціальне середовище», «клас», «народ», «верства» довгий період домінували в офіційній історії. Внаслідок цього повсякденне життя звичайної людини не знаходило відображення на сторінках шкільних підручників, і учні вивчали «історію без людини та її повсякдення» [1].